

United States Holocaust Memorial Museum

Rozhovor s Letíciou Tandlmajerovou

RG-50.688.0001.01.02 / MD

Dobry deň prajem.

Dobry deň.

Povedzte nám prosím vaše meno.

Moje meno je Letícia Tandlmajerová.

Vaše miesto a dátum narodenia.

Narodila som sa v Hlohovci dňa 26. apríla 1920.

Pred pár týždňami sme vás navštívili a nahrali sme si vaše spomienky z obdobia Slovenského štátu a Druhej svetovej vojny. Dnes sme prišli si vaše spomienky nakrútiť na videokameru. Chceme sa vás opýtať na úvod, ako si vy pamätáte, ako si vy spomínate na obdobie konca prvej Československej republiky?

Tak ešte v tridsiatom ôsmom alebo tak? No tak to boli rušné roky politické, samozrejme vtedy som bola ešte príliš mladá, som si to tak nevedomovala, ale sa ma veľmi dotklo, keď sa začínalo, keď sa začínal ten holokaust fakticky, že so Židmi to bolo pre mňa také, také nápadné, to nebolo také bežné, takže ja som si toho viacej všimla.

Čo ste si všimli?

To že strašné zvraty boli a veľká nenávisť a zvlášť nenávisť židovská, ktorá sa strašne stupňovala.

V čom to spočívalo, ako sa to prejavovalo, tá nenávisť, konkrétne?

Tak zo začiatku bolo to také, že povedzme kde už prenasledovali židov, tak oni sa presťahovali do tých území, kde ešte ich neprenasledovali, tak prišlo aj na Slovensko. U nás tiež navštevovali, či ich prijmeme alebo neprijmeme, takže tam sa to začalo a tam som si to začala všimáť, že je to akosi taký... zavádzajú taký prísnejší režim, normálne proti židom. A vtedy som si uvedomovala, že je to vážna vec a taká neľudská vec.

A vy ste mali židovských priateľov tu v Hlohovci?

V Hlohovci bolo veľa židov viete. Aj ulice, v Hlohovej ulici, kde som bývala, tak tam bola väčšia komunita. Tam boli takí,... aj obchody boli, aj obchodníci, ktorí potom mali v meste obchody, takže ja som ich poznala. Ťažšie podľa mena, ale tak z videnia, ale bolo ich moc a mne sa to páčilo, že mesto bolo také bohaté viete, lebo predsa boli to vzdelaní ľudia a na inej úrovni.

Spomenuli ste tie zmeny, ktoré zrazu nastali, politické prenasledovanie. Čo sa dialo s tými vašimi susedmi, židovskými tam kde vy ste bývali? Čo si pamätáte?

Tak ja si veľmi pamätám, v Hlohovej ulici že, lebo... my sme bývali, my sme mali dom od židovskej školy, druhý dom bol náš, a takže okolo nášho domu to bolo dennodenne, viackrát títo gardisti čo

vypravádzali židovské rodiny alebo jednotlivcov do tej školy, kde boli sústredení. A to som si všimla, že v prvom rade išli tí najchudobnejší. Tých zobrali bez akých cavikov. A tí, ktorí si mohli zaplatiť tie výnimky, tak tí sa zdržiavali dlhšie, ale bola ich politika, že keď... povedzme, že to bolo na pár mesiacov, alebo na pár týždňov vystavené, a potom si museli vystavovať znovu, takže tam boli veľké platby a oni takto si nechali vyplácať veľké honoráre za tieto výnimky, takže oni museli tí židia aj podľa potreby aj viackrát si to vymeniť, ale nakoniec aj tak boli odvezení do koncentráku. A to mňa strašne zarážalo, viete, to je, také neľudské to bolo.

A komu museli platiť tie výnimky?

Tak to bolo nariadenie od vlády, takže to určite museli potom vláde odovzdať tie peniaze. To za koľko neviem, ale tam boli, to boli miliardy.

A o tomto ste vy ako vedeli, že musia...?

Výnimky mať?

Výnimky platiť?

Tak ja som bola zamestnaná u fotografa, u Artura Bindera, ktorý bol tiež žid, ale on bol v miešanom manželstve, jednu dcéru mal, ktorá bola tiež katolíčka, takže... A on bol taký človek, taký obľúbený, lebo on bol úctivý ku každému, kto chodil do jeho obchodu a nechal sa fotografovať, všetko. On každého pozdravil, on mal ku každému úctu a on bol taký obľúbený. A tam kde sme mali, kde on mal ateliér, tak my sme mali to vo dvore a vpredu bol sekretariát Hlinkovej gardy. A tam boli... teda ako v Hlohovci, a tam boli všetci títo prominenti. A môj šéf ten bol taký, že oni ho akceptovali tiež a... hovorím, on mal také úspechy u ľudí a on vedel všetko vybaviť, prípadne aj druhí, ktorí prišli do nešťastnej pozície, alebo čo, kde mohol, tak pomohol. A povedzme tie prvé správy, viete, čo má prísť, koho budú brať, to on všetko vedel. My sme o tom všetko vedeli, lebo on mal tam zase svojich priateľov a oni všetko povedali koho budú brať a prípadne keď on povedal, že záleží na tom a na tom, taká dohoda to bola, to som si všimla, že takto on pracuje spolu aj, aj takto, aj povedzme že ja som tak pomáhala jednej rodine, boli v Bratislave, rodiča boli tu ako presťahovaní už sem, a dvoch synov mali v Bratislave, takže odkazy, dopisy alebo odkazy... ja som vždycky chodila do Bratislavy a samozrejme, viete, boli to také časy, že kto pracoval takto, viete, že nepracoval s Hlinkovou gardou, tak tých takisto zobrali ako židov. Ale človek bol mladý, si to tak neuvedomoval, preto všetko, že i keď som vedela, že určité nebezpečie je, ale chvála Bohu sa mi to vždy podarilo. Teda... hovorím, môj šéf bol šikovný a on tak predvídal, také veci, čo sa môže a čo sa nemôže stať. A hovorím, on mal tu výnimku, že mal katolíčku ženu, ešte aj takto to bol taký plus pre neho, takže normálne svoj obchod prevádzkoval, lebo takíto... fotografie a ostatné také remeselnícke obchody oni normálne boli zlikvidované, ne zlikvidované, ale dostali kurátora alebo čo, ktorý to viedol ten obchod, a potom, keď tam za pár týždňov tak potom úplne zrušili tých židov. Nie nájomníkov, ale originálnych, tých faktických, ktorí mali ten obchod, tak potom boli zlikvidovaní. Odviedli ich preč.

Takže tie židovské obchody, tí majitelia...

Majitelia, lepšie povedané, majitelia, áno, takže oni potom za pár týždňov, oni sa tam potom usalašili a za pár týždňov potom ich úplne, nemohli si zarobiť nič, takže...

A kto boli tí, ktorí sa usalašili v tých židovských obchodoch? Kto to bol?

To boli, to boli rôzni súkromníci, alebo mali obchod a chceli si ešte viacej zveľadiť ten obchod, samozrejme tam bolo veľa tovaru, tak prišli zadarmo k tým tovarom, áno. A hovorím, oni to takto využili, zneužili...

A to boli ľudia tu miestni z Hlohovca?

Áno. To boli všetko miestni, ktorí to využili, ktorí mali na to bunky, a im to dobre robilo, prišli k peniazom, k hotovosti, aj k tovaru, takže oni sa takto obohatili a samozrejme potom museli, boli bez práce, neboli zamestnaní, lebo proste už nemali peniaze na to sa vykúpiť, ktorý mohol, tak sa vykúpil peniazmi, ale dokiaľ boli peniaze. A potom...

Tí židovskí majitelia?

... keď už nemohol, tak potom ich už zobrali. Niektorým sa podarilo ísť do zahraničie, utiecť do Ameriky, lebo už neviem, do Švajčiarska alebo tak, veľa ich išlo takto čo sa zachránili ešte pred tým časom, ako bol úplne rozkaz všetkých brat'.

A vy ste poznali niekoho z tých, ktorí prevzali tie židovské obchody? Poznali ste niekoho osobne?

To ja som všetkých, všetkých som poznala, to už je doba, to už sú len deti a vnukovia žijú, a tí možno ani nevedia, že otec alebo dedo alebo čo, akým spôsobom sa obohatil, alebo tak. Alebo nechcú vedieť.

Spomínate si na mená? Konkrétne?

Tak mená, to už mi vyšlo z pamäte, to viete...

Alebo nejaké také konkrétne príklady, že ktorý obchod alebo...?

To potom za tejto doby to museli vrátiť, hovorím, to už, možná že v Hlohovci by som nenašla, ktorý by žil... alebo čo... a potom človek aj moc pozabúda, viete to je doba.

Vy ste spomínali, že ten váš šéf...

Áno.

Artúr Binder sa volal, áno?

Áno.

Že vlastne v tom jeho dome boli...

Sekretariát.

Ateliér tam bol aj i ten sekretariát.

Áno, on tam mal, my sme mali tam ateliér, aj potom tú komoru, kde sme spracovávali veci. To bola predsieň, tak taká čakacia sieň, a potom bol ten ateliér, kde sa fotografovalo, potom bola komora.

Tam bol sekretariát aj tej Hlinkovej gardy.

Ale spredu, kde boli okná do ulice a všetko, tak to boli dve miestnosti, tam bol sekretariát Hlinkovej gardy.

A prečo u neho? Viete prečo?

Viete, to bol tiež židovský dom a tam bol voľakedy, to mal lekár, Glass sa volal, a jeho zobrali a sekretariát si zobral ten predok. Binder tam už bol dávnejšie, tak jeho tam nechali, a oni si potom... jak ho potom odviezli... ja už neviem presne povedať, či sa mu podarilo odísť alebo, či ho odviezli, ale proste oni sa tam potom nast'ahovali, tam bol ten sekretariát.

Takže tam bol jeden židovský obchod...

To bol židovský dom, normálny, ale on do prenájmu dal tú zadnú časť, tam ešte jedni bývali. Lenka Jová, to tiež bola židovka, vdova, so synom... A moju kamarátku mal tiež ako katolíčku za ženu, tak tí tiež dlho zostali, a potom my sme mali ten ateliér, hneď to boli dve miestnosti, hneď po tých dvoch miestnostiach vo dvore tam bol ten ateliér a vpredu tie dve miestnosti boli ako sekretariát.

A pána Bindera nezobrali kvôli tomu, že jeho manželka bola katolíčka?

Viete, on mal velice moc známostí, jak som spomínala a... jeho obľubovali a on akosi, vždy sa vedel z toho vy dostať, viete. Samozrejme, na osemdesiat percent zahralo to, že bol miešané manželstvo, tak tie v prvom rade vôbec neboli ani pohnuté, viete, že ich akceptovali.

Takže tí boli vo výhode? Áno?

Áno, áno. On bol vcelku vo výhode.

Spomínali ste aj, že keď začalo prenasledovanie židov, že vlastne vy ste aj videli, ako týchto židov brali.

To je tým, že v tej Hlohovej ulici veľa židovských rodín žilo a boli tiež aj majetní, potom aj chudobní tam boli, ale viem, že tých chudobných, tam oproti nášho domu, tam býval v takej jednej miestnosti, on bol obuvníkom, taký chudáčisko, taký chudobný bol. Takže ten prvý išiel.

A vy ste to videli?

No tak človek vidí, ako tam vojdú tí gardisti, potom ako vychádzal a jeho žena, jedno dieťa mal, také menšie, takže to musel takto nechať a... Tých som videla ako ich normálne odviekli, tam do tej školy, tam boli sústredení všetky títo...

Môžete nám trošku podrobnejšie toto popísať? Čo ste videli, keď prišli pre toho obuvníka, kto pre neho...?

Normálne, oni nerobili nič provokatívne, alebo čo... oni normálne museli ísť vpredu a za nimi šli gardisti.

A ako ste vedeli, že to boli gardisti? Podľa čoho ste to poznali?

Gardisti, to bolo vidieť aj na sto kilometrov, oni mali svoje mundúre, čiapky s takým oným chvostom takým a... Oni museli byť oblečení a... tu bolo myslím také.. oni mali s tou Hlinkovou gardou ten dvojitý kríž a to... a v civile nemohli ich, to oni museli byť oblečení. V civile som ani raz nevidela, že by niekoho uniesli. A povedzme, že aj takí tí vyšší, čo boli gardisti a ten... to boli všetko tí... tí... jak to... tí vojaci, viete, tí väčšinou to robili.

A vy ste videli teda ako gardisti...?

To som videla...

...odvádzali túto židovskú rodinu...

Áno.

Koľko tam bolo tých gardistov?

To... aj po jednom len chodili. Väčšinou, čo som videla, povedzme aj okolo nášho domu...

Toho obuvníka keď odvádzali, koľko ich tam bolo?

Tak to... ja som len jedného videla.

Jeden.

Väčšinou... ja som videla len jedného, aj keď pod našimi oknami prechádzali, išli... tak dvaja, traja išli... A za nimi išiel jeden gardista, neboli dvaja. To... to som nevidela. Tak to, čo v našej ulici, pod našimi oknami, to som so všímala. Väčšinou som bola tak... ja som tak na klavíri hrala, všetko som cvičila, tak ja som si toho tak viac všímala, som sa vždycky pozerala, kto ide pod našimi oknami... a keď bolo toto obdobie tak hovorím, všetkých som videla, ktorých som poznala, samozrejme že v Hlohovej ulici som všetkých poznala. A... ich buď obidvoch alebo jednotlivo ich zobrali. Nezobrali ich naraz. Povedzme som videla, že to bolo... to som náhodou bola vonku a v druhej ulici že... oni brali dievčatá, viete... Povedzme že... do osemnásť bol limit? Do osemnásť rokov boli doma a keď boli vyše osemnásť, tak bez rodičov už brali týchto mladých, či chlapcov alebo dievčatá, viete... To viem.

A to viete alebo to ste videli?

Nie, to som len tento jeden prípad, čo som videla, čo som poznala, krásne dievča to bolo... a normálne, ona išla sama, s jedným tým gardistom.

Videli ste ako išlo dievča, ktoré ste poznali, s gardistom?

Áno, ja som ju tak z videnia poznala, bola velice pekná, mladá... a už mala vyše osemnásť, tak už nemohla zostať pri rodičov, lebo do osemnásť rokov, keď sa brali tak potom celé rodiny, tak do osemnásť rokov potom mládež išla s rodičmi.

A čo ste spomínali toho židovského obuvníka, čo ste vy videli...

Áno.

V tej vašej ulici... Tam vtedy odvádzali celú rodinu. Áno?

No tak tam bol len muž, žena a jedno dieťa.

A to dieťa bolo aké veľké?

To sa nepamätám, ale bolo to ešte malé.

A ako sa k nim choval ten gardista?

Oni boli nenápadní, viete, oni boli niektorí, ktorých to mrzelo... boli takí, či sa tak robili alebo ja už neviem, nechceli možná že provokovať alebo čo, ale oni normálne ľudia kľudne išli za nimi. Oni sa chudáci nebránili, ten gardista tam bol za nimi, tak oni... oni išli, áno. Museli ísť.

Neboli násilní alebo...?

Nie, nie, to... násilnosť som nevidela. Možná, že keď boli v dome alebo že ich nikto nevidel, tak možná, že tam bolo násilie. Ale takto... Podívajcie sa, násilie to bolo, násilie to bolo samozrejme aj teda, podľa paragrafu, keď sa to bralo, to je ako zákon, áno. Takže viete, ako je to.

A ešte sa vrátim teda k tomu, čo ste videli toho obuvníka.

Áno.

Kam tu rodinu potom zobrali?

No nie... do školy. To bol oproti nám ten obchod, tak to bolo o dva... niže nás, ako sme bývali, tak niže nás tá židovská škola, tak tam bola koncentrovaná celá tá židovská komunita. Ktorých pobrali v Hlohovci. To potom každý deň ich odvážali, to ja už neviem, kde... jestli Nové Mesto, tam bol taký veľký lágér, a oni ich odvážali tam, kde sa zbierali všetci potom... a odtiaľ potom ich odvážali do Osvietima, tak to už neviem, kde boli...

Takže zhromažďovali ich tam v tej škole, odkiaľ...?

Áno, a každý deň išla... to som nevidela, ale viem, že... že ich tam kopy pozbierali a že ich potom na jednu... to už ja neviem... tak ich... tak nezostali tam, lebo oni ich nemohli držať kde, lebo tam dve miestnosti boli, a to by sa tam nezmestili, áno. Takže oni boli hneď odvážaní, každý deň, určite.

A to ste vy videli, ako ich odvážajú?

To som nevidela, ale ja som mala takú príležitosť, že... že... neviem z akých dôvodov aj zaistili môjho šéfa, viete. A musel ísť tiež do tej židovskej školy. On tam bol v záchytke ako tiež. No a ja som zostala v obchode sama, tak ja som nevedela, čo a ako, tak ako som chcela vedieť... ako, teda pokyny som od neho chcela vedieť, áno... že čo ako ďalej. Takže sekretariát, tam musela som si povolenie vybaviť, aby som ho mohla navštíviť, ale oni mi to hneď dali. No a potom on mi tam povedal, čo a ako mám robiť, ale ona tam bol asi dva... už sa nepamätám presne, ale asi dva alebo tri dni, viac tam nebol, lebo on si to zase vybavil, áno...

Prečo ho zaistili?

Ja neviem, ale bol to akýsi taký omyl, viete, lebo tam... povedzme v tých lokalitách prichádzali aj z cudzieho okresu, alebo z cudzieho mesta gardisti a tí nepoznali ľudí a boli sme... Oni dostali od zlomyseľných také a také správy a oni to využívali, viete, oni na pošte udávali ľudí... A on sa musel takto tam dostať, on mi to nikdy nepovedal, lebo on si také veci... on si to nechal pre seba, on sa tešil, že potom prišiel späť a tak.

Ale vy si myslíte, že ho asi niekto udal, áno?

Ja si myslím, že zo zlomyseľnosti, viete.

Boli tu takí ľudia v Hlohovci?

Prosím vás, ani sa ma nepýtajte, to vôbec... Hlohovec to bol... to bolo také mesto v meste viete, to bol... to má také, čo ja viem, ak to mám povedať, také svoje zákony, viete. Oni boli takí extravagantní... celý Hlohovec, aj tí ľudia... a ta nenávisť bola hovorím na deväťdesiat percent.

Nenávisť aká?

Protizidovská. Oni aj povedzme, že spolu s nimi bývali, ak sa nast'ahovali... že za tú celú dobu, za tej bývalej Československej republiky, áno, tak tam sa prist'ahovali a hovorím, oni mali, krásne obchody boli, bolo to pestré, bola tam inteligencia, tak oni toto neznášali, nenávideli. Oni sa tešili, keď aj a zbúrali synagógu, tak sa tešili, že je preč, tešili sa, že židia idú preč, im na tom nezáležalo. To je... viete, povedzme, že... boli ľudia neutrálni, ktorí... povedzme, že všetko akceptovali a nemali k tomu nejaký komentár, viete, taký ten... tú nenávisť alebo čo. To boli ľudia zase na úrovni, z lepších rodín, ktorí takto akceptovali a nenadávali a povedzme, že sa nevyjadrovali, áno, negatívne. A hovorím ale, mate väčšinou ľudí, ktorí... čo som a ja zažila, som mala krajčírku... a keď búrali tú synagógu, tá velebila Pánaboha, povedala konečne že, že toto bude preč a že nebude nám to vadit' a to... A to fakticky takí boli všetci. A v Hlohovci zvlášť, to boli takí ľudia, že... sa to neľúbilo.

Vráťme sa teraz k tej situácii, keď zaistili toho vášho šéfa. Vy ste spomenuli, že ste tam boli za ním.

Ja som bola. Áno.

V tom stredisku. Popíšte nám, čo ste tam videli, čo tam bolo?

Viete, s malou dušičkou som tam išla, lebo som nevedela, čo ma tam čaká, alebo tak. Kde bude a fakticky ako sa s ním stretnem, ale do tej prvej siene keď som prišla, tak bola tam jedna dobitá stará ženička, ale bolo vidieť... no taká obyčajná, taká nemajetná... taká skromná, jednoduchšia ženička, ale takto z videnie som ju videla... poznala... a tak ju som tam videla úplne... mala krvavú tvár a ruky také a strašne tam ako kopa nešťastie sedela, viete... zúbožená viete... Človekovi stačí, keď aj jedného takého človeka vidí, a som si tak myslela, kto vie, koľko takých ľudí... boli tam aj, myslím, asi tri miestnosti... čo sa za tými dvermi robí... A potom tam bola jedna skriňa veľká, taká vysoká sa pamätám, a bola napoly otvorená, tak viac ak napoly otvorená a tam boli veci. Prakticky ona sa nedala zatvoriť, lebo moc vecí tam bolo, aj na zemi, tak sa to nedalo zatvoriť, tak tam som videla aj tie židovské sviece, čo tam boli, to som videla, a potom rôzne také tašky, také batohy a všetko, asi... A to samozrejme, keď ich sprevádzali títo gardisti, týchto... týchto odsúdených, teda ktorých vyprevádzali... Oni samozrejme dostali príkaz, že zobrať si to najnutnejšie, áno. A niektorí si zobrali veľa cenných vecí a to im všetko zobrali, a to boli tie veci v tej kasne, v tej skrini tam uložené, veľa tam už toho bolo, a to som videla.

Čo ešte okrem svietnikov, spomínate si...?

Hovorím, to bolo také... batohy, to boli... ja som si myslela, že to sú od rôznych ľudí, čo ako svoje posledné čo mohli poobrať čo mohli, a ešte aj to im zobrali. Takže s holými rukami oni nastupovali do tých... nie... Nováky to boli, Nováky alebo Nové Mesto, to už neviem, kde bolo to koncentrované, takže oni išli úplne s holými rukami tam.

A to vy ste sa niekde dozvedeli, že ich brali potom do nejakého iného mesta. To ste počuli, ľudia to hovorili alebo odkiaľ ste to...?

Nie, nie, to som vedela, že oni každý deň tam sa sústredilo, z Hlohovca čo poobrať, to dostávali oni príkaz, a to ich tam všetkých vláčili a to viem, že tam každý deň potom ich brali na tých autách alebo

aj vlaky išli, aj vlaky, viac – menej aj s vlakmi. A to potom išli... teraz neviem, jestli Nové Mesto alebo Nováky, neviem presne. Ale tam boli oni sústredení, taký láger to bol, židovský, a oni potom keď to bolo plné, tak potom odtiaľ už ich delili na tie rôzne koncentračne tábory.

A to vy ste vtedy vedeli? Odkiaľ ste mali túto informáciu?

Tak ja som mala jednu spolužiačku, sa volala Hornová. Ona... velice šikovná, vzdelaná... a ona bola tiež zobratá... rodičia mala, dvoch bratov... rodičov a všetko... aj ona išla s nimi do týchto Novákov alebo neviem presne, ako sa to... Nováky to boli skôr. A ona potom, ja neviem z akých príčin, tento celý láger bol rozpustený. A ona sa medzitým tam vydala a ona ako vydatá keď sa to rozpustilo prišla späť domov. A tí ľudia, ktorí sa zachránili, že boli... že to bolo rozpustené, tak veľa takto utieklo, mali príležitosť utiecť za hranice... A potom tí, ktorí zostali, prípadne... oni potom keď mohli, tak ešte zostali, keď boli peniaze. Ale to určite potom ich pobrali.

To bolo ešte v období Slovenského štátu?

To bolo ešte v období, keď všetkých tam zbierali tých židov, viete... ale to bolo také...

V ktorom roku to asi bolo? Koľko ste mali vy vtedy rokov?

Že to bolo... od tých dvadsiatych rokov tak vyše, ale to boli... neviem, v ktorom roku... v dvadsiatom druhom, treťom... nie... štyridsiatom druhom alebo prvom, alebo čo. Neviem, kedy bolo to najsilnejšie. Však to išlo tri, štyri roky to... čo zbierali tých židov aj takí tí, čo prišli... iné prípady, čo oni tam nazbierali...

Vy ste koľko rokov vtedy mali?

Ja som mala tých dvadsaťjedna, dvadsaťdva, dvadsaťtri, dvadsaťštyri... potom už bol koniec vojny.

Takže v tom období?

Áno, to bolo v tom veku.

Takže vy ste vlastne o tých Novákov ste sa dozvedeli od tej vašej...

Ona... ja som so ňou stretla, lebo som vedela, že ona odišla a všetko... A ja som sa tak tešila, jej hovorím, „A čo...?“ a ona, „Predstav si, celý tábor rozpustili, nezostal tam nikto“, oni... omylom, špatne rozumeli alebo čo... omylom... a všetko rozpustili. A tam boli... z celého Slovenska tam bolo, takže ktorým sa podarilo utiecť, utiekli, ale to ja už neviem, koľkým sa podarilo... ale potom ona sa vydala, tam mala ešte jednu dcéru, tá je ešte v Nitre, tá je tam lekárka... A hovorím, a ona... ona akosi zostala, lebo viem že som ju chodila navštíviť aj po fronte už. Ona... ona akosi zostala, ona sa vedela ukryť.

Ešte sa vás chcem opýtať – v tom stredisku, v tej škole...

Áno.

Ste spomenuli, že ste tam videli tú staršiu ženičku, pani... že bola zbitá, zakrvavená... ešte nejakých iných ľudí ste tam videli?

Neviem... ja náhodou... mne to vtedy stačilo, jedno... to jedno vidieť, viete.

Si spomínate iba na to jedno?

Áno, si spomínam, a to potom ja som sa stretla s Binderom, on mi povedal čo mám robiť, čo a ako... Ale potom, hovorím, dva alebo tri dni to bolo... potom už zas prišiel späť, potom už zase to bolo dobre. A medzitým... potom do Hlohovca sa nasťahovali z Bratislavy Neufeldovi, to je... ako manželia, a potom s tou dcérou. A ona mala tých dvoch bratov ešte a tí zostali v Bratislave – jeden bol ženatý a jeden bol v divadle voľjakým asistentom alebo čo...

To bola židovská rodina?

To bola... áno. To bola židovská rodina, Neufeldovi, a ti nasťahovali sa k jednej tej rodine, ktorí im dali podnájom, a oni sa alebo s... povedzme aj s nábytkom... tak určité nábytky... oni sa presťahovali sem do Hlohovca. V Bratislave tam oni boli viacej takí... menej chránení, tak viete každý hľadal miesto, kde by sa... sa môže zachrániť a tak... No a samozrejme to bola taká na vysokej úrovni rodina, a potom sa zoznámili s Binderom, tak potom ich dcéra... potom on si ju zobral, tiež ako zamestnaná u neho, tak ja som s ňou bola...

Takže vy ste boli kolegyne?

Áno. To bolo velice pekné dievča, blondínka. A môjho šéfa žena bola tiež blondínkou. No a on samozrejme vedel, kedy bude zase... také tie akcie proti židom, viete, on všetko vedel.

Odkiaľ?

No tak sekretariát, on bol dobre s nimi... s týmito, poručíkmi, predstavenstvo, on bol zadobre, oni mu všetko povedali. On mal jedného takého čo mu všetko povedal, čo bude. A on raz povedal, že budú hľadať týchto Neufeldových. Tak samozrejme on hneď povedal: „Zajtra prídu, zoberte ju a choďte do kostola,“ tak potom na druhý deň zobrala si ona ručník a ja som s ňou tiež išla a potom išli sme do kostola. Takže ja som ju takto vždy zachránila, takto vždycky ja som ju zaviedla do toho kostola, keď ich hľadali, tých Neufeldových.

Zobrala si ručník aký?

Prosím?

Aký ručník?

Taký... taký malý... taký sedliacky.

To si dala na hlavu?

Na hlavu, aby jej nebolo vidieť tie vlasy a všetko, a keď má človek uviazaný ručník ako sedliacka, tak stráca na elegancii myslím, aby vyzerala ako také úbohé dievčatko. Bola tak oblečená, to som hovorila: „Obleč sa ako úplné, teda nie nápadne,“ no a potom to sme išli do kostola, tam sme potom boli tak hodinu, dve hodiny. A to potom sa vrátili, samozrejme šéf mi povedal: „Predstavte si, že chceli moju ženu zobrať,“ lebo ako prišli pre ňu, že blondínku, tak ona bola tiež blondínka, tak ju chceli zobrať a on povedal: „To je moja žena,“ tak keď ju nenašli, tak ju nezobrali. Keď by tam bola zostala, tak určite už by zobrali ju.

A kto to bol, kto ju prišiel zobrať? To boli gardisti tu z Hlohovca alebo niekto iný?

Ja už neviem, to boli gardisti. Viem toľko, že to boli gardisti ako pre ňu, hľadali ju, dostali príkaz zobrať ju a všetko... No ale ja som bola v kostole, ja neviem, ako to bolo všetko... on mi len toľko povedal, že ju gardisti hľadali a že chceli tu jeho ženu zobrať za to, zato že bola blondínka.

A potom ste sa vlastne... boli ste v tom kostole a potom ste sa vrátili...

Vrátili, pretože potom už nič nebolo, pokiaľ ju nenašli, tak nič už nehľadali... Keď nenašli, tak nenašli.

A už druhýkrát ju neprišli hľadať...?

Nie, neprišli... on zase, stále... viete, pracoval pre svojich aj všetko, a potom oni dali pokoj. Ale bol... bol jeden taký... u mňa vždy bol nesympatický, ten vždy, vždy bol na stanici, a on tam číhal na týchto židov, viete, ktorí chceli vlakom ujsť, alebo že cestovali a tak... A táto Neufeldovi tiež teda ako chceli odísť, lebo vedeli, že je... šéf povedal, že teda už sú hľadani, tak oni chceli odísť vlakom. A ona bola tiež s nimi, dcéra, a on bol taký, že on prešiel celý vlak, keď teda zostal stáť na stanici... prešiel celý vlak a on hľadal tam židovské... židov... no on poznal dobre celý Hlohovec, takže on dobre poznal, kto bol žid a kto nežid. A keď bol žid, tak už aj nesmeli cestovať, zobrali ich a tam na tej... kde sa sústreďovali židia, tak tam do tej školy, tam ich zobral.

A...

A táto Neufeldovi takisto takto pochodili, oni chceli odísť a on ich udal, takže oni potom išli do koncentráku. Tento dotyčný, ten Hlohovec. To už...

On ich tam našiel v tom vlaku alebo...?

On ich našiel tam, lebo oni chceli odísť, inde, skryť sa alebo čo, ale on ich vystopoval a vytiahol ich z vlaku a zaviezol ich tam do tej školy.

Kto to bol, tento človek?

Ja neviem... ako sa len volal... jeho otec bol stolárom... neviem presne, nepríde mi na rozum. Možná, že by neskôr... ale nepríde mi ihneď na rozum. Ale samozrejme, ja keď som robila tiež v Slovakofarme, to už za... v minulom režime som pracovala aj v Slovakofarme na vrátnici a on bol tiež tam ako vrátnik prijatý. Ale on bol vtedy vysoký a štíhly...A to meno mi, hovorím... ja som sa ho pýtala, či je ten a ten a ten, a jemu sa to už neľúbilo, lebo ja hovorím: „A nebol ste vy gardista?“, som sa ho pýtala, a on: „No tak bol som,“ a on hneď odišiel, lebo vedel že budem sa ďalej pýtať. Ja potom som to nechala tak, čo ja môžem vedieť, čo mi môže ten narobiť, alebo čo... Ale bol to ten... ktorý ich odniesol. Tak takáto stretávka s takým nepodareným človekom.

Takže vy ste o ňom vedeli, že toto je... už vtedy, keď sa... keď tam hliadkoval, áno? Na tej stanici...?

To je... to ja viem, alebo toto mi šéf povedal, že tento Kdotyč... tak sa volal... lebo on sa potom dozvedel, že tí chudáci museli odísť a on potom povedal, kto to bol, ktorý gardista. A ja tak ľutujem... my sme mali vyfotografovaných všetkých gardistov, viete, s tými čiapkami, s tými kvakle, čo tu mali na boku. A tak ľutujem, že som si nezobrala tie negatívy, mi hovoril, aby som si vybrala tie negatívy, všetko... Viete, ja neviem prečo som to neurobila, lebo my sme sa tam tiež fotografovali, tiež fotografovali ako malé deti aj všetko... Takže abych si to všetko vybrala, a vidíte nedošlo k tomu, ja neviem prečo... On potom jeho... keď s ním si nevedeli pomôcť, s mojím šéfom, viete, tak potom ho arizovali. Potom ho arizoval jeden fotograf, tak samozrejme celý ateliér, všetko musel prepustiť. On teda dal mu také vyradené veci, viete, on sa nedal, on nedal skoro nič, ale nárokoval si, že ja musím s ním ísť ako, že ja s ním budem ako pracovať a že ja budem jeho zamestnankyňa. To... ja hovorím nie, nie, ja som nešla: „Nejdem,“ ja som zostala stále pri ňom, on potom... on tak... neviem ani, ja si už

tak presne nepamätám, ale viem, že potom jeho zobrali do komunálnych služieb, on tam bol ako šéfom. On tam ďalej ako vedúci toho fotooddelenia.

To bolo už až po vojne toto?

Áno, toto už bolo po vojne, ale to už... ten... ale to ako po vojne, ja neviem... to arizovanie, to bolo tesne po vojne alebo ešte vtedy, lebo sa pamätám, že... že keď prišli Rusi... samozrejme, k nemu chodili títo ruskí vojaci, ale židia, viete.

Ako ste vedeli, že sú to židia?

No tak to mi on povedal, ja som tam pracovala, viete. Povedzme, že cez tú vojnu, to kritické obdobie čo bolo, keď tam prišli Rusi, keď tam bolo ruské vojsko všetko, tak on vždy povedal: „Dneska neprídeš, neprídete, buďte doma,“ alebo povedal: „Môžete prísť všetko,“ a on... u ňho sa potom schádzavali... ja som aj s jedným fotografom pracovala v jednej komore s jedným tým ruským, on bol žid tiež a ja som vedela nemecky, tak sme sa nemecky vyprávali všetko, a on mal takéto zážitky, viete... On potom pracoval, k nemu chodili... o ňom hneď sa dozvedeli, o ňom.

Takže on vlastne v podstate celé to obdobie Slovenského štátu...

On vedel zabojovať...

On bol tu v Hlohovci a mal ten fotoateliér.

Áno, stále, stále...

Takže tam bol zaistený v tej škole, ale to bolo iba pár dní ste spomínali, hej?

Pár dní, to bolo asi taký omyl, že, lebo ináč potom on sa držal... neviem, ako že v akom čase prišlo k tej arizácii, viete, že ho arizoval... A on strašne chcel, aby som ja tam zostala.

A čo to znamenalo, že ho arizovali, prišiel niekto a...?

Nie, on mal s úradmi... že... tam bolo jeho Artúr Binder, že ho arizuje, že teda musí mu odovzdať celý ateliér, aj kompletne s vybavením všetko, a že preberá celý obchod aj s personálom... aj všetko.

Takže predal ten ateliér...?

A on to... to bol jeden nesympatický, strašne, mne sa neľúbil ani, ani také obyčajné, chovanie nemal také, nič. Ale hovorím, že ja... to je... to mi ani on nemusel povedať, aby ma prosil, to som hovorila, že neexistuje. A jaké on normálne podával sťažnosti a všetko, viete, že teda ja nechcem tam zostať. Ale on môj šéf to všetko vybavil a bolo všetko dobre.

A váš šéf potom čo robil, keď ten ateliér bol arizovaný?

Vidíte a toto už... to mi úplne vypadlo z hlavy, že... že... že ako to potom, ako to bolo ďalej, viete. Ale ja viem, že stále som bola u neho. Keď bol arizovaný, ale ja myslím, že on pracoval zase doma alebo jak, ja sa na to nepamätám už. Viem, že ho arizovali a potom, keď už sa to trochu ukludní alebo čo, tak hneď komunálne služby, on tam bol vedúci, to boli všelijaké služby, pracovne aj všetko... a teraz fotooddelenie, tak jeho hneď zobrali za šéfa, on to viedol, bolo tam desať zamestnancov, tak sme tam ďalej robili. Ale ten úsek mi úplne vypadol, tak rozmýšľam a neviem si to dať dokopy.

A chcem sa ešte opýtať, keď hovoríme o tých arizáciách, vy ste spomínali, že v tej vašej Hlohovej ulici, kde vy ste bývali, že bolo veľa židovských rôznych obchodov, podnikov... S tými čo sa stalo?

Boli tam pekárne, boli tam inštalatéri, čo tu elektrické vedenie robili aj všetko, to boli dvaja bratia, Goldsteinovi sa volal, potom bol Gardoni sa volal, to bol pekár, tam sme chodili vždy nakupovať. Asi pred... to je sedem rokov alebo koľko je tomu, alebo osem rokov, a on sa z Hlohovej ulice potom presťahoval do Podzámskej ulice, tam mal pekáreň, a asi pred siedmymi rokmi, to prišiel jeho syn. Ja sa pamätám, on mal peknú dcéru aj syna, a tento syn... a náhodou mňa sa pýta, že či toto bol Gardoniho tento... tá pekáreň... hovorím: „Áno, áno,“ ja sa na neho dobre pamätám, tam sme u neho kupovali, bol taký náš domáci pekár, tak som si ho pomenovala, to u neho sme kupovali stále. A hovorím: „Nie ste náhodou jeho syn?“, lebo sa podobal naňho. A on hovorí: „Áno, ja som jeho syn.“ „No vidíte, ja som vás ešte zamlada poznala, ako dieťa.“ No takže potom si prezrel ten dom a potom zase sme sa rozišli.

A v období toho Slovenského štátu, keď ste spomínali, že nastali tie zmeny, čo sa vlastne stalo s tými všetkými židovskými majiteľmi a s tými obchodmi a...?

No viete, to úplne, to... to tak potom tí arizátori to potom... keď bolo... keď... dokiaľ vedeli ťažiť z toho, tak ťažili, a keď už z toho nijaký úžitok nebol, tak to buď... dali to druhému alebo zanikol ten obchod a tak.

Takže tie obchody boli tiež arizované v tej vašej ulici, Hlohovej?

To boli, a bolo tam... sódovkáreň tam bola, ja sa pamätám na to, sódovkáreň, pekáreň, potom tí inštalatéri, tí Goldsteinovci tam boli, a... tam tak moc obchodov nebolo, ale potom v meste boli, ale veľa bývalo tých, ktorí potom do zamestnania alebo do svojho obchodu išli do mesta, v meste tam bolo také, na miesto cukrárne... bodega sa to menovalo, bodega... tak to mali väčšinou títo židovské... potom kaviareň tam bola taká veliace dobrá, tam bol ten... bola to židovská kaviareň, ale tam boli... z celého Hlohovca elita tam chodila. A potom boli veľkostatkári, potom jeden mal tu pivovar, hovorím to boli ľudia povedzme... potom čo mali tehelnú, potom mali... čo nábytok prevážali, také... taká spoločnosť bola...

A to boli všetko židovské podniky?

Všetko... to potom... veľkoobchodníci a... a to všetko, všetko takí hlohovskí, hlohovskí niktoši viete, to všetko arizovali, a dokiaľ boli peniaze, dotiaľ bolo dobre, ale potom... keď všetko vyčerpali, tak všetko zlyhalo...

Pamätáte si nejaká mená aj?

Viete čo, ja... ja v Hlohovci poznám aj mnoho ľudí, ale podľa mena nie, ťažko... takto z videnia, ale tí, čo máme tú knihu, čo sme vydali tú knihu, knihu tú hlohoveckú, čo sa týka židov, tak tam... postupne tam čítam mená, no tento sa takto volal, tento sa takto volal, ale to už je... oni sú už dávno mŕtvi, toto už je druhé pokolenie, čo po nich žije, však to som už spomínala, že oni možno ani nevedia, z akých peňazí žijú, a tak.

Čo sa stalo s majiteľmi tých obchodov? Čo sa stalo s tými židmi, ktorí žili na tej vašej ulici? Všetkých ich zobrali?

No to je... väčšinou... väčšinou boli odvedení... takí tí majetní, tým sa podarilo do zahraničia ísť, a povedzme... niektorí zostali a takto s tými výnimkami si predlžovali pobyt. Ale hovorím, to stačilo len dokiaľ mali peniaze, a pák... hovorím...

A keď už nemali peniaze...?

Tak už potom nie, tak ich zobrali. Oni aj tak to robili, to bola tiež určitá politika, vyťažiť od nich peniaze, a niektorí hovorím, ktorí mohli, do zahraničia sa dostali alebo sa zachránili už nejakým spôsobom, ja už neviem,... ale bolo väčšinou ľudí, alebo je... strašne moc robili kópie z týchto originálnych výnimiek, viete. Oni to... oni nechceli ako vydať z ruky tie originály, tak to vyfotografovali a oni s tým potom po úradoch chodili, kde žiadali možná... žiadali od nich tú výnimku, aby mohli... tak oni ten originál nevypustili z ruky, oni s týmto... s týmto sa oni preukázali, čo sme robili tie kópie z tých... strašne spústu, ja sa pamätám, strašne moc. Hovorím, niektorí aj dvakrát potom, čo... niektorí mali na určitý dátum alebo... potom samozrejme, keď prešiel ten dátum... oni vedeli komu, čo ako dať, viete, po každom. A potom... Bol tu... Potom tie majetky, potom keď sa vracali, Muller sa volal, ten bol veľkoobchodník, tým... veľkoobchodník... A ten mal veľký obchod s potravinami aj... potom ale on aj dodával obilie aj všetko, múku pre tých pekárov. To bol taký veľkosklad, to bol tiež, ale mal aj obchod a oni... so ženou sa im podarilo ujsť do Ameriky, a po tom prevrate, tak samozrejme, teda každý... bolo povedané, že každý dostane späť svoj majetok...

Po prevrate, po vojne...?

Áno, a oni sa tiež prihlásili, oni však tu nechali miliónový majetok, a samozrejme zase garnitúra to tak spravila, že majetok dostaneš späť, keď sa presťahuješ sem a tu budeš bývať. No čo príde on sem z Ameriky, bývať sem... Aby ten majetok dostal? Ktorí možná tam lepšie žijú a majú väčší majetok, tak...? Tak oni museli takto všetko nechať, a preto aj oni tiež takto... aj takto zarábala, ta predošlá garnitúra zarábala takto.

A vrátil sa po vojne, po oslobodení, vrátil sa niekto zo židov z Hlohovca, ktorí boli za Slovenského štátu odvedení? Vrátili sa niekto naspäť?

Ja sa pamätám len... vrátilo sa, ale konkrétne dva prípady viem, my sme mali takého zlatníka, Jungleib sa volal, u toho sme vždy kupovali veci, keď sme potrebovali, a on mal syna a dcéru, už také väčšie, tak pätnásť, šesťnásťročné, takže ona... teda muži boli zvlášť a ženy boli zvlášť, tak ona s dcérou odišla do toho koncentráku a on ako so synom. A predtým, ako sa oni rozišli, tak si povedali, že teda, že keď sa vrátia, že sa stretnú v Hlohovci. No a taká náhoda to bola, ja som s mojou mamou išla a stretli sme túto pani, Jungleibovú aj s dcérou. Tak sme ich privítali, tak sa potešili a všetko, a ona hovorí: „Predstavte si, my sme sa dohodli, ako sme odišli, ako nás odvliekli, že sa tu stretneme.“ No tak dobre, ale oni zahynuli a oni zostali nažive. Toto konkrétne viem o týchto dvoch, a potom jednu moju rovesníčku, a... ona... ona prišla vychudnutá ako... viete, kosť a koža, viete, ja si na to pamätám. A ona... ju kfmili zo začiatku z vývaru zo zemiakov. A tak ona prichádzala k sebe, ale dlho nebola v Hlohovci, ona išla... myslím, že ona mala rodinu alebo čo, tak ja potom už som ju už viac nevidela.

A s ňou ste sa stretli, keď sa vrátila?

Áno, ja sa pamätám, také to... viete...

A u koho bola, kto sa o ňu staral?

To už ja neviem, lebo mnoho židov zostalo, tak už potom jeden druhému pomáhali, a kto mal rodinu alebo čo... že mu zostala rodina, tak oni sa presťahovali, aby boli spolu, ale to bol tiež taký prípad, čo viem, že ona odišla preč, že nezostala tu, že mala ešte nejakú rodinu, ale neviem, kam išla.

Tú, keď sa vrátila do toho Hlohovce, čo jej dávali ten zemiakový vývar...

Áno.

To kto bol, kto sa o ňu tu postaral?

To boli tie židovské rodiny...

Čo sa vrátili...

Čo sa vrátili, áno.

A ako ľudia v Hlohovci, ako si spomínate, keď sa títo niektorí po vojne vrátili, ako ich prijali?

No nebojte sa. Neprijemne. Lebo veľa ľudí, veľa ľudí povedzme, židia keď videli, že musia odísť, oni mali... oni šli za kým známym, čo im prípadne dôverovali a majetky nechali, zaradenie, výbavu povedzme... tieto plachty, židovské dievčatá mali krásne výbavy, s monogramom vyšité, čo... A je taký prípad, že nechali všetko, tú celú výbavu, čo... to boli štyri dievčatá, to jedna rodina to zobrala, viete... A to že, keď sa vrátia, že aby mali voľačo. A teraz si predstavte, keď prišli Rusi, mnoho ľudí zakopávalo do zeme... zariadenia, potraviny, všetko, viete. A Rusi o tomto vedeli a oni polievali zem, kde oni si prípadne mohli všetky... po tých rodinách a všade boli, polievali zem. Kde voda presiakla, to znamenalo, že tam bolo zakopané takto, tak vykradli aj tak tie rodiny. A predstavte si, že veľa ľudí takto malo aj tie židovské veci poschovávané, a teraz to zobrali. A teraz si predstavte, oni prišli späť a oni museli povedať: „Rusi nám to zobrali.“ A teraz, čo? A veľa rodín toto ale využilo, nechali si to, ale povedali, že Rusi si to zobrali.

Tak preto ich privítali neprijemne, hej?

Takže nebolo to príjemné, áno. Viete, to bolo, ... nás tiež jedna rodina prosila, ale z tohto dôvodu, viete... My by sme boli zobrali, ale, čo sa môže... s nami sa môže stať voľačo, alebo keď Rusi prišli keď toto robili, a predstavte si, keby to zobrali... a my sme čestná rodina bola a musíme povedať, že nám to zobrali, povedzte aké je to neprijemné. My by sme veľmi ľutovali, my by sme boli pomohli všetko, ale... mne bolo toho ľúto, ale mali sme strach z toho, že... nie z toho, že... boli aj prípady takých aj zobrali, viete, ktorí hrali so židmi, spolu, viete, ktorí pomáhali...

Zobrali tu rodinu z Hlohovca?

Áno, to už neviem, či z Hlohovca bol taký prípad, ale to som počula, že bol tiež... to bolo v zákone, že je takisto pokutovaný, že takisto odíde do koncentráku... keď bude pomáhať židom. Ale viem, že tuná boli veľa rodín, čo v pivniciach žili a neboli ani vonku, nič a oni mali len jedlo... jedlo povedzme jablká alebo čo... A teraz... to nevedeli, že jak dlho budú v tých pivniciach tam... A oni nevychádzali von, áno, a tá rodina sa bála, aby sa nič nestalo, a to nikto nevedel, že tam je voľakto alebo čo. A teraz aj potraviny sa míňali a teraz oni tak... rozmýšľali, si to zadeľovali, čím dlhšie, tak tým menšie dávky si dávali, a tak. Ale neviem, odkiaľ to viem, ale mne to konkrétny žid povedal, toto, a neviem kto, ako žili. Viete, on bol tiež v takej pivnici, a oni mali dostatok tých potravín, boli dobre schovaný za tú dlhú dobu, ale že nevedeli, jak dlho budú, takže... Ale keď videli, že ak dlho to trvá, tak s tými potravinami začali strašne sporiť a povedzme keď jablko, to aj na desať kúskov to rozrezali a tak, že vlastne oni...

To ste počuli od toho pána, on sa skrýval tu v Hlohovci?

Hovorím... to bol Hlohovčan, Hlohovčan, ale hovorím, v pivnici zatvorený, čo ho aj zachránili, a jeho ženu, to bol len on a žena, ale už... Viete, to je tak dávno strašne a viete a ja som sa týchto nepríjemných vecí chcela čím prv... nie že zbaviť, ale nemyslieť na to viete, lebo... keď som si myslela, že Bože môj, vedľa mňa vezú kamarátku, Bože je to strašné, ja som sa aj vžila do jej situácie, všetko... Ale to nie je to, konkrétne ona a ja, viete. I keď ja, povedzme že s citmi, aj s úprimným tým prežívaním, viete, bola som s ňou: Ale to nie je, nie je konkrétne.

Ta kamarátka tá Hornová, ktorá bola...?

Nie, to je tá Neufeldová.

Tá pani Neufeldová?

Neufeldová, Zita sa volala. Hornová nie, s tou som sa schádzavala, aj som chodievala k nej... a my sme boli veľmi dobré kamarátky, ona tak krívala, aj jej brat kríval, oni sa už tak narodili, ale ona, ona bola fenomén.

Urobíme si teraz kratučkú prestávku, potrebujeme vymeniť kazetu.

Áno.

Dobre, tak ešte máme čas na jednu otázku, potom si urobíme prestávku.

Dobre.

Ste spomínala tie židovské majetky a toto, že ľudia aj schovávali. Ja tu mám v mojich poznámkach z toho rozhovoru nášho predchádzajúceho, že ste vy videli dražbu židovského majetku. Spomínate si na dražbu židovského majetku?

No, ja spomínam len, že boli dražby, viete, to konkrétne miesto už neviem... Viem, že to, čo oni zobrali... páni si zobrali to najlepšie pre nich, ale ostatné čo zostalo, to oni rozpredali, viete. Len toľko som vedela.

A vy ste videli tú dražbu?

Ja som ju nevidela tú dražbu, ja som to ani nechcela vidieť, viete, ale...

Ale, ale jedna taká známa, čo som aj spomínala, ona kúpila jednu takú vysokú galatu, to voľakedy tí masť... do tej galaty sa to dávalo... odspodu široké a do úzka sa to dávalo, tak uschovávala tam masť, viete. Keď zabíjali, do tých galát, roztopili slaninu a tam do tej galaty sa dávala tá masť. A to sa volalo galata, sa to volalo. A ona hovorí: „Predstavte si,“ ale to mojej mame, ale ja som tam bola tiež pri tom, ale mojej mame: „Predstavte si, viete čo, ja som kúpila tú galatu masť,“ a to za bagateľ ku kupovali ľudia, no tak som sa tešila, že za také peniaze... že teda prišla k masť a všetko a tak, a samozrejme... a po takých pätnástich alebo dvadsiatich centimetroch boli tam výkaly ľudské. Hovorím, dobre tak. Toto to viem za to, že to mame jedna tá dotyčná hovorila, to je... to je zlomok, ale viete hovorím, dobre tak, mali zo všetkým to urobiť...

A kto tie dražby organizoval?

No tak to mesto, tam zase na to určili svojich ľudí určite. A na to, na také veci bolo dosť ľudí.

Tak teraz si urobíme prestávočku.

Áno. Dobre.